

## ПИТОМІ УКРАЇНСЬКІ ТА ЗАПОЗИЧЕНІ НАЗВИ ГОРОДНІХ КУЛЬТУР УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**Марченко Т.А.**

*Сумський національний аграрний університет*

*У статті розглянуто питання походження назв городніх культур сучасної української мови у двох площинах: праслов'янській та індоєвропейській, які почасти перетинаються. Подається здебільшого аналіз тих лексичних одиниць, які мали праслов'янське походження. Процес запозичення у лексико-семантичній групі на позначення назв городніх культур показує розвиток лексичної системи в цілому як у синхронічному, так і в діяхронічному плані. Такі дослідження дають можливість певною мірою спрогнозувати подальший розвиток лексичної системи української мови. Джерелом цього дослідження став лексичний матеріал стародавніх писемних пам'яток праслов'янської мови, де засвідчено шляхи та терміни наповнення ними лексичної системи. За допомогою додаткового етимологічного аналізу було окреслено шляхи потрапляння кожної окремої лексеми до різних лексичних систем української мови. Показано фонетичні та морфологічні трансформації назв городніх культур від праслов'янського до українського періоду. Назви праслов'янського походження виступають як найдавніші форманти усієї лексико-семантичної групи. Запозичені лексичні одиниці також представлено у цій розвідці, їхню характеристику показано у формі фонетичних модифікацій протягом становлення системи назв городніх культур української мови. Похідні прикметникові форми назв наведено задля подальшого аналізу деривативних особливостей цієї групи лексики. У дослідженні описано вплив багатьох індоєвропейських мов на формування системи української мови. Ілюстративний матеріал має вигляд однокомпонентних (іменник) або двокомпонентних утворень*

(іменник+прикметник), що відповідає вимогам формування сучасної ботанічної термінології. Лексеми праслов'янського походження визначено як найдавніші утворення у сучасній системі назв городніх культур. Схарактеризовано дериваційні процеси у системі назв городніх культур. Питомі українські назви городніх культур та їхні похідні є утвореннями, які вільно функціонують у різних стилях української мови. Праїндоевропейські складові у назвах городніх культур засвідчили спорідненість європейських та української мов.

**Ключові слова:** праслов'янський лексикон, запозичення, індоєвропейські мови, городні культури, лексична система, фонетичне оформлення, двокомпонентні назви, спільноіндоєвропейська спадщина.

**Marchenko T.A. Specific Ukrainian and borrowed names of Ukrainian language vegetables names.** The article considers the question of the origin of the vegetable names of the modern Ukrainian language in two planes: Proto-Slavic and Indo-European, which partly intersect. The analysis of those lexical units that were of Proto-Slavic origin is mostly given. The process of borrowing in the lexical-semantic group to denote the names of vegetables shows the development of the lexical system as a whole both synchronically and diachronically. Such studies make it possible to some extent to predict the further development of the lexical system of the Ukrainian language. The source of this study was the lexical material of ancient written documents of the Proto-Slavic language, which testifies to the ways and terms of filling the lexical system with them. With the help of additional etymological analysis, the ways of getting each individual token into different lexical systems of the Ukrainian language were outlined. The phonetic and morphological transformations of the vegetable names from the Proto-Slavic to the Ukrainian period are shown. The names of Proto-Slavic origin are the oldest forms of the whole lexical-semantic group. Some borrowed lexical units are also presented in this article, their characteristics are shown in the form of phonetic modifications during the formation of the system of vegetable names of the Ukrainian language. Derivative forms of adjectives are given for further analysis of derivative features of this group of vocabulary. The study describes the influence of many Indo-

*European languages on the formation of the Ukrainian language system. Illustrative material has the form of one-component (noun) or two-component formations (noun + adjective), which meets the requirements for the formation of modern botanical terminology. The lexemes of Proto-Slavic origin are defined as the oldest formations in the modern system of vegetable names. Derivation processes in the system of vegetable names are characterized. Specific Ukrainian names of vegetables and their derivatives are formations that function freely in different styles of the Ukrainian language. Pre-Indo-European components in the names of vegetables testified to the affinity of European and Ukrainian languages.*

**Key words:** *Orthodox lexicon, borrowings, Indo-European languages, vegetable names, lexical system, phonetic design, two-component names, common Indo-European heritage.*

**Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду.** Основне ядро лексичної системи сучасних слов'янських мов засвідчено праслов'янськими лексемами. Праслов'янський лексикон складається зі слів, успадкованих із індоєвропейської прамови, які збережено без особливих змін або з деякими модифікаціями, та слів, що виникли на базі праіндоєвропейських коренів у результаті словотвірної діяльності праслов'ян. У словнику праслов'янської мови є й запозичені елементи з інших індоєвропейських мов, але кількість їх незначна. Запозичені праслов'янською мовою лексичні одиниці визначити дуже важко, адже давні слов'яни мали безпосередні контакти з іншими індоєвропейськими народами, мови яких були найближчими до праслов'янської, – скіфами, балтами й германцями.

Більшість слів праслов'янської мови, успадкованих із праіндоєвропейської, мають відповідники в різних групах споріднених мов, тому їх можна вважати спільноіндоєвропейськими за походженням. Частина праслов'янських слів виявляє спорідненість лише з лексемами окремих груп індоєвропейських мов. Лексичні сходження з мовами інших груп мов можуть пояснюватись і як спільно збережені колись загальноіндоєвропейські слова, і як однакові (спільні) новотвори, і як

спільні запозичення, що є *актуальним* для формування цієї системи на сучасному етапі [2, 15].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичні проблеми українського термінознавства, походження та розвиток окремих терміносистем, особливості функціонування термінів у своїй системі та поза нею, вплив діалектної лексики на формування терміносистеми, – всі ці питання розглядаються в роботах О. Реформатського, Д. Лотте, О. Ахманової, Я. Закревської, Т. Кияка, Г. Козачук, А. Д'якова, В. Даниленка, Л. Симоненко, М. Кочергана, О. Суперанської, Д. Шмельова, Т. Канделакі, В. Горпинича та ін. Велике значення мають дослідження І. Верхратського («Списъ важнѣйшихъ выразѣвъ зъ рускои ботаничної термінольогіѣ и номенклятуры (зъ оглядомъ на школьну науку въ высшихъ клясахъ гымназіѣ)», 1892, який очолював роботу комісії з укладання термінологічних словників української мови наприкінці XIX початку XX століття (природничий напрям); В. Вовчанецького та Я. Лепченка («Словник ботаничної термінології. (Проект). ВУАН, НДІМ, Сектор термінології та номенклятури. Матеріали до української термінології та номенклятури», 1932р.); Й. Дзендзелівського («Назви сільськогосподарських культур у говорах Закарпаття», 1960р.; «Українське і слов'янське мовознавство», 1996р.), праці якого цінні у площині виокремлення діалектних назв та формування термінологічної системи сучасної української літературної мови; Я. Закревської («Одночленні і двочленні дублетні назви в діалектах української мови», 1979р.; «Українські народні назви рослин як основа сучасної нормативної ботаничної номенклатури», 1972 р.), яка глибоко проаналізувала особливості терміноодиниць на позначення назв городніх культур та ін.

**Формулювання мети і завдань дослідження.** Метою дослідження було виокремлення питомих українських лексичних одиниць із лексико-семантичної групи назв городніх культур серед її запозичених елементів. Завдання дослідження полягало у проведенні етимологічного та діяхронічного аналізу лексем

слов'янського походження, описі дериваційних особливостей назв городніх культур української мови. Для вирішення поставлених завдань було використано описовий метод, а також метод зіставлення словникових дефініцій тлумачних словників.

**Виклад основного матеріалу.** Праслов'янська мова контактувала головним чином із генетично спорідненими індоєвропейськими мовами, тому довести, що те або інше слово запозичене праслов'янською мовою важко навіть тоді, коли в лексемі представлені регулярні фонетичні відповідники.

При визначенні запозиченості або питомості слова переважно застосовується врахування його семантичних, акцентуаційних та словотвірних особливостей.

Дотеперішні дослідження слов'янської лексики виявили досить активний лексичний взаємообмін між прагерманською і праслов'янською мовами. Донедавна роль германських запозичень, особливо культурної лексики, в праслов'янській мові явно перебільшувалася. Використовуючи різні лінгвістичні критерії, В. Мартинов спробував виявити не тільки прагерманські слова в праслов'янській, але й праслов'янські в прагерманській [2, 27].

Загальноєвропейських назв рослин та їх частин небагато. Частіше відтворено найменування, притаманні окремим групам мов. До цього ж той самий корінь (назва) в різних мовах може означати різні рослини (пор., болг. (*кавун*, *каун*) «диня»; тур. *kavun* (*kaun*) «диня»; чув. *кавӑн* «гарбуз», походить від ар. *kavun* «диня»).

Спільноіндоєвропейською спадщиною є такі праслов'янські назви рослин: **Біб** – «овечий послід, маленька кулька» – р. бр. боб, др. бобъ, п. bob, ч. вл. нл. bob, слц. bôb, полаб. būb, болг. м. діал. боб «квасоля»; схв. бѣб, слн. bob, стсл. БоБъ; - псл. bobъ; - споріднене з прус. babo, лат. faba «тс.» і, мабуть, з алб. bathë «тс.» , гр. φαχός «сочевиця»; латинською мовою *біб* – faba («біб, бобове поле, бобова юшка, бобове намисто, бобоподібні екскременти») [ЕСУМ, I, 189];

**Гірчиця** – стсл. горькъ, гр. πῦρος, п. gorzki, вл. horiki «гірчиця» [ЕСУМ, I, 516];

**Горох** – др. горохъ, п.нл. groch, ч. hrach, слц. hrach, вл. hroch, полаб.gorx «горох» [ЕСУМ, I, 567-568];

**Капуста** – слц. karusta, болг. [капуста], схв. karusta, слн. [kapŭsta] «капуста», karus «тс.», р. – псл. капуста «страва» (1073); – очевидно, результат видозміни запозиченого з слат. composita «капуста» [ЕСУМ, II, 378-379];

**Кріп** – «*Anethum Graveolens L.*» р. укроп, (кроп), бр. кроп (укроп), др. кропъ, п. [krop], (з укр. або бр.); – очевидно, результат метатези попереднього \*копръ, викликаной впливом *кропити* і похідних [ЕСУМ, III, 97-98];

**Кукурудза** – р.бр.кукуруза, п. kukurydza, [kukurudza], ч. kukuřice, [kukuryca, kukuřyca], слц. kukurica, вл.нл. kukurica, болг.кукуруз, схв. куку́руз, (кукурица, кокоруз), ст. кукуруза, слн. koguza, [kukuruza, kukurica, kokorica]; – не зовсім ясне, можливо, слово слов'янського походження, пов'язане з коренем \*kokor-, \*kukur- «щось розчепірене» і споріднене з слн. kukurjav «кучерявий» [ЕСУМ, III, 131];

**Мак** – прасл. такъ «мак», гр. μῆλον, д.-в.-н., д.-сакс. maḥo, mago «мак» [3, III, 364];

**Морква** – р. морковь, (морква), бр. морква, п. marchew, ч. mrkev, [mrkva], слц. mrkva, вл. morchej, нл. marcheij, [marchweij], болг., м. морков (з укр.) схв. мр"ква, слн. mŕkev, стсл. мръкы; - псл. \*m<sup>br</sup>o<sup>ku</sup>, род.в.\* m<sup>br</sup>o<sup>k</sup>ъve «морква» [ЕСУМ, III, 514-515];

**Ріпа** – сер.лит. góre «ріпа», двн. guoba «ріпа» поряд з rāba, лат. gārum (п. rzeпа, слвц. гера, србхв. ре"па) [ЕСУМ, V, 96];

**Часник** – давньорус. чеснѣкъ, болг. чесън, чесноу лук, ч. česnek, слвц. česnak, п. czosnek //прасл. \*česnъ [ЕСУМ, VI, 282-283];

**Щавель** – двр. щавѣнь «кислий», болг. щава «дубильний засіб», слов. ščáv, слвц. šŕava «сік», прасл. ščávъ пов'язують з словом «щи» [ЕСУМ, VI, 499-500].

Якщо кількість і склад лексики на означення злакових рослин, здавна культивованих в Україні, змінилися порівняно мало, то назви городніх культур у пам'ятках XVI – XVIII ст. представлені значно ширше, ніж у попередній період. Це пояснюється не стільки впровадженням нових культур, кількість яких не зазнала

істотних змін, скільки характером писемних пам'яток, які ширше відтворювали відповідні сфери функціонування цієї групи лексики.

Назва городньої рослини *тыква* (<д.-р. *тыкы*, род. *тыкъве*) витіснена запозиченим з тюркських мов словом *гарбузь* (за стравлене *гарбуза* свинею – Т., 1719, 509). У функції особової назви *гарбузь* у документах виступає значно раніше: межи домо(м) матыса *га(р)буза* и се(н) ка Кравца (Юр., 1596, 16 зв.). Лексема *тыква* продовжує функціонувати у вторинному значенні, як назва посуду: *тиква* черепамяна дьгтю (Т., XVIII, 852) [1, 627].

Окремі назви, успадковані з давньоруської мови, засвідчені вже в характерному для української мови фонетико-морфологічному оформленні: *чосник* або *часник* (< *часньк*, *чесновитькъ*, пор.рос. *чеснок*, б. *часнок*) (*часнику* вьнкув шьсть ... цибуль и *чоснику* по тридцять вьнковь – АП, 1699, 157, *часнику* обираного головокъ три – Кн., 1788, 65); *морква* (<\**m<sup>br</sup>o*ky, род.в.\* *m<sup>br</sup>o*kъve) (*морквы*, *огурковъ* – огородъ – Арх.ЮЗР, 1572, 6/I, 817), зрідка *морковъ* (*Морковъ огородная* есть студеной натури – Врач., 1776, 51) і *редка* (*редку* давати – Кн., 1788, 67). Входять в ужиток назви таких городніх культур, як *петрушка* (Сл. Лекс., 1642, 313; МДЛ, с. XVIII, 17), *пастырнак* (*пастернак*)(принеси самъ *родкви*, *пастырнаку* – Розм., XVI, 13 зв.); паралельно виступають назви *свекла* (*бочка* и съ *свеклою* – Арх. ЮЗР, 1590, 6/I, 206; *свекла* припра(в)на(я) – Бер. Лекс., 1627, 217; з *свек(ь)ли* сокъ – МДЛ, с. XVIII, 14, зрідка *бѣта* (< лат. *bēta*) (*пойдетъ бѣты* збыратъ, бр потреба козлины изъ *бѣтою* вычинять – К.З., к. XVII, 104) і все послідовніше – запозичення з середньовічної латини (*буряк* – «*Beta Vulgaris L.*» ст. *боряк* (XVIII ст.) – р., бр. *бурáк*, п. *burak*, [borak, borag], ч. *burák*, ст. *borák*, *borag*, слц. *borák*, *burák*; – запозичене через польську мову з середньолатинської або італійської; слат. *borāgo* (*borrāgo*), італ. *borragine* «бурачник, *Borrigo officinalis*», походить від ар. *abū'araq* «тс.» (букв. «батько поту») на думку А. Брюкнера, назву рослини *Borrigo* перенесено на рослину *Beta vulgaris* тому, що обидві вони вживались у салаті, Ф. Славський вважає, що *burak* як назва рослини *Beta vulgaris* походить від назви кольору *bury*, контамінованої з середньовічним *borak*, *burak*, «бурачник»; В. Махек

виводить цю назву з чеської вугупа «кормовий буряк»). Лексема *буракь/бурякь* поступово переважає у вжитку і згодом стає нормативною, хоча у XVIII ст. зрідка фіксується і *свекла*, інколи – у спеціалізованому значенні «квашені буряки, квас із буряків». У російській мові цього періоду спостерігається зворотний перерозподіл значень: *свекла* утверджується як нормативна назва городньої рослини, а *бураки*, *бурачки* вживаються у значенні «квашеная свекла» (Сл. РЯ, I, 356) [ЕСУМ, I, 305-306].

Різними фонетичними варіантами представлено назву, що є українсько-білоруським словотвірним варіантом давньоруського слова *огурець*: *огурковь* огородь засеяныи (Т. Мат., 1646,56); за *ого(р)ки* (ЦДІАЛ, 1594 – 1595, 1, 129, 1123, 1 зв.); *угурки*... поставила (Т. Мат., 1571, 918); *угирковь* кадовб (АП, 1691, 83); *гирковь* (Т., XVIII, 524). Давня лексема (з суфіксом - *ець*) виступає зрідка і вже в українському фонетичному оформленні: оніє *вгурцы* скласть в котоль (Марц., с. XVIII, 649). Через польське посередництво була засвоєна назва рослини *салата* (через фр. *salade*, з іт. *salata* «салат, те, що засолено», п. *sałata*) (Бер. Лекс., 1627, 210; же (л)ятница, *салата* – Сл. Лекс., 1642, 249; принеси...*Салату* и мясо слоное – Розм., XVI, 10 зв. - 11). Це слово одночасно вживалося й на позначення відповідно приготованої страви, про що свідчить, зокрема, назва спеціального посуду: *салатниковь* 4 [куплено] (Т. Карт., 1798).

У функції загальної назви городніх рослин, зокрема свіжої зелені, продовжує вживатися слово *ярина* (принеси *ярину* твоєму брату – Розм., XVI, 11; Тилко ьли *ярины* и воду пили - Гал., 1659, 201), яке, однак, мало ширший семантичний обсяг, бо означало також *злаки весняного посіву та взагалі трав'янисту рослинність*.

Назви городніх рослин, як правило, були словотвірно продуктивними. Від більшості з них засвідчено похідні прикметники: росады *капу(ст)ное* фу(н)товъ пя(т)(АЖ, 1584, 76); двь горсти *гороховой* соломи (МДЛ, с. XVIII, 36); *бобовый* (Сл. Лекс., 1642, 314); столчи насъня *кропового* (МДЛ, с. XVIII, 32); насе(н)я *цебу(л)ного* фу(н)товъ три(д)ца(т) (АЖ, 1584, 76); ядра *че(с)никовиє* (Сл. Лекс., 1642, 206); насе(н)я за по(л)копы гроше(и) *морквано(г)[о]* (АЖ, 1584, 76); *морковного* съмени



да рьяного взявши (Врач., 1776, 51); *пасты(р)наково(з)[о]* насе(н)я (АЖ, 1584, 76); *буряковым* росолом (АП, 1703, 214); *свекляного* насе(н)я (АЖ, 1584, 76); *горчичное* насъня з сокомъ *угорковымъ* пити (МДЛ, с. XVIII, 5); росоль *огурковый* (25); *ганусовой* оковитой горьлки (Т., 1756, 508); горьлку *ганичковую* (1722, 507); водки *ганишковой* 8 ведер (1744, 507); горьлки *ганушковой* ... два гарця (Марц., с. XVIII, 638); сокъ *маковый* (Сл. Лекс., 1642, 265); о съмьи *маковымъ* (Врач., 1776, 49); сокъ *редчинъ*, корень *редкинъ* (Т. Карт., XVII). У двокомпонентних похідних назвах рослин, у яких субстантив був назвою більш відомої рослини, а конкретизатором виступав ад'єктив, утворений від назви тварини, основне метафоричне навантаження припадало на означення [3, 51].

Від багатьох назв засвідчені й похідні утворення – іменники на означення стебел і листя даної рослини (*бобовины* – Сл. Лекс., 1642, 192; в *гороховинах* спати – К.З., к. XVII, 219); місця, де вирощували рослину (*огорчынецъ*, мѣйстце дѣл *огороковъ* – Бер. Лекс., 1627, 216); страв, напоїв (*бобовъникъ*, пирогъ з бобу – Сл. Лекс., 1642, 192; *свекольнику* одна бочка – Arch. xx. S., 1553, IV, 13). Особливо словотвірною продуктивною була лексема *макъ*. Крім словотвірних похідних, які зберігали семантичний зв'язок з назвою рослини (Купатися в теплої водѣ з *маковками* – МДЛ, с. XVIII, 12), широко побутували деривати, які повністю увійшли до інших лексико-семантичних груп: *маковиця* «шпиль церкви» (Л. Остр., 1-ша пол. XVII, 132), *макуха* і *макухъ* «залишки після витискання олії (з будь-якої олійної рослини)» (Д., II, 291-292; Вг., 318-319) (зъ *макухомъ* зъ ліону – Кн., 1788, 77), *макотертъ* і *макътра* «посуд певної форми», первісно «посуд для розтирання маку» (меду *макотертъ* повень – ДНМ, 1719, 104; утерти въ *макътра* три *цибуль* з виномъ французскимъ бѣлымъ – Кн., 1788, 61), *макогонъ* (тыѣ *макогоны*, що куха(р)ки *макъ* мну(т) – К.З., к. XVII, 152), *верцимакъ* (п. *wiercimak*) (Арх.ЮЗР, 1601, 8/III, 482), *змачити* «стерти на мак», перен. «спаплюжити» (брыдкими справами своїми станъ ... *духовный*... *змачил* и въ огиду подал – Арх.ЮЗР, 1625, 1/IV, 569).

Деякі прикметники, утворені від назв городніх рослин, в цей період також виступали в далеких від городництва значеннях, зокрема при характеристиці кольору, форми предметів, їх розміру: кунтушь сукъна тонкого женский ... *маковий* (ДНМ, 1774, 305); ланцужокъ сребропозлащенный *горожатый* (тобто у формі кульок, подібних до горошин) (Т., XVII, 578). Вираз *макове зерно* уживався й уживається для позначення дуже малої кількості чого-небудь: сорочого мозку з горьлкою з *маковое зерно* випит(ь) (МДЛ, с. XVIII, 47), а також в образно-метафоричному значенні: Іж на волосъ не спавъ, і ни на *маково зе(р)но*, хо(ч) зшива(и) ѿчи (К.З., к. XVII, 238). Це стійке словосполучення, утворене на староукраїнському мовному ґрунті, успішно конкурувало з виразом *горчичное зерно*, який засвідчується виключно у конфесійних текстах (о зерноу горьичномъ – ПЄ, 1556 -1561, 139; яко *зе(р)но го(р)чи(ч)ное* – УЄ, к. XVI, 105 зв.), часто в архаїчному оформленні (яко *зерно горушчино* – Т., XVI, 578).

Назви городніх культур, у переважній більшості успадковані староукраїнською мовою з давньоруської, протягом XVI-XVIII ст. набули в основному оформлення, в якому вони функціонують і в сучасній українській мові. Деякі давні назви (*тиква, свекла*) поступилися місцями перед новішими запозиченнями і збереглися лише в говорах.

З видових назв безпосередньо виступають лише *капоуста* (Cost., 1425, II, 169 та ін.) і *горох* (БОРСР, 1487, 178). Але у функції особових назв засвідчено лексеми *репа* (АЛМ, 1498, 163), *цибуля* (АЛРГ, 1497-1498, 80), *горчица* (Арх.ЮЗР, 1471, 8/III, 628). Це вказує на тривале і безперервне функціонування в мові відповідних апелятивів, засвідчених ще в пам'ятках давньоруського періоду. Показовою є, зокрема, відапелятивна особова назва *цибуля*, яка свідчить про поширення вже в цей період назви, яка заступила в українській мові давньоруську лексему *лоукъ*. Що ж до городніх культур, означуваних лексемами *капоуста, горохъ*, то вони мали помітне господарське значення і згадуються в ділових документах як об'єкт феодално залежних землевласників. Про поширеність і активне функціонування назв городніх культур, зокрема, *гороху*, свідчить і наявність у тогочасних пам'ятках

окремих топонімів, базою для утворення яких послужили відповідні апелятиви: *Горохов/ Горухов* – назва маєтку у Волинському князівстві (Arch. xx. S., I, 240); *Горохолина* – назва річки (Р., 1404, 68) (первісне значення апелятива «горохове стебло з листям»).

Найчисленнішу групу похідних назв становили назви двокомпонентні (субстантив (назва широковідомої рослини) + ад'єктив (конкретизатор)): *чесноку дикого* (МДЛ, сер. XVIII, 29), *дивая пе(т)рушка* (Сл.Лекс., 1642, 76), *салата льсная* (Бер. Лекс., 1627, 36), *п(о)сте(р)на(к) льсный, хрънь льсни(и)* (Сл. Лекс., 1642, 354), *свекла льсная* (323) тощо. Назви рослин часто супроводжуються прикметниками, похідними від назв тварин (народні назви), що сприймаються носіями мови як цілком довільне утворення, хоча, безумовно, на певному етапі утворення та розвитку словосполучення мало цілком мотивоване значення: *конски(и) щавъ трава* (Сл. Лекс., 1642, 357), *конєвъий щавъ* (Травн., XVI, 267), *елени(и) щавъ* (216), *заячій щавей* (МДЛ, середина XVIII, 27), в якому денотати-носії таким чином відмежовувалися один від одного.

**Висновки.** Проведений аналіз дозволив зробити такі висновки:

- 1) Відсоток питомоукраїнських елементів у назвах городніх культур невеликий, проте характеризується стійкою автентичністю; виступають як форманти для творення похідних;
- 2) Полісемія назв городніх культур словя'нського походження забезпечує функціонування цих одиниць у різних стилях мови;
- 3) Найширшою групою словосполучень є іменниково-прикметникові утворення, які відповідають системі творення ботанічної термінології, до якої належать назви городніх культур;
- 4) Питомі українські терміни можна визначити як найдавніші утворення, що засвідчені в числених історичних документах та актах господарської діяльності, широко представлені в творах народно-поетичної творчості, художньої літератури тощо.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач О. Ботанічна та зоологічна термінологія в нових перекладах “Біблії” українською мовою / О.Горбач // Статті до 1000-ліття християнізації Руси-України. – Франкфурт. – 1991. – С. 625-642.
2. Лексика і фразеологія : [монографія] / В. О. Винник, В. Й. Горобець, В. Л. Карпова [та ін.]; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ: Наук. думка, 1983. – 742 с.
3. Карпова В.Л. Староукраїнські вторинні назви рослин (асоціативно пов’язані із сферою живої природи) / В.Л.Карпова // Мовознавство. – 1984. - № 2. – С. 46-54.

## REFERENCES

1. Horbach, O. (ed.). (1991). *Botanichna ta zoolohichna termonolohiia v novyh perekladah “Biblii” ukrayinskoïu movoiu* [Botanical and Zoological Terminology in New Translations of the Bible in Ukrainian] // *Statti do 1000-littia khrystyianizatsiyi Rusi-Ukrayiny*. – Frankfurt. – pp.625-642 [in Ukrainian].
2. Vynnyk, V., Horobets, V., Karpova, V., Kolomiyets, L., Rusanivskyi, V. (Ed.) ...Matviias, I. (1983) *Leksyka i frazeolohiia* [Vocabulary and Phraseology] - K.: Nauk.dum. [in Ukrainian].
3. Karpova, V. (1984) *Staroukrayinski vtorynni nazvy roslyn (asotsiatyvno povyazani iz sferoyu zhyvoyi pryrody)* [Old Ukrainian Derivative Names of Plants (Associatively Connected with the Sphere of Living Nature)]// *Movoznavstvo* [Linguistics], 2, 46-54 [in Ukrainian].

## ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- АЖ** – Актова книга житомирського міського уряду кінця XVI ст., 1582-1588 рр. (Підготував до видання М. К. Бойчук). – 1965. – 189с.
- Арх. ЮЗР** – Архив Юго-Западной России / Изд. Врем. комис. по разбору древних актов. – Киев, 1859 – 1914.
- К.З.** – Зиновіїв К. Вірші. Приповісті посполиті (Підгот. Тексту Чепіги І.П. – К., 1971).
- Кн.** – Книжиця для господарства. За вид.: Возняк М. Український господарський поради́ник з 1788 р.
- Бер. Лекс.** – Лексикон словенороський Памви Беринди: Надрук. з вид. 1627 р. фотомех. способом / Підгот. тексту і вступ. ст. В. В. Німчука. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 272 с.
- ЕСУМ** - Етимологічний словник української мови: у 7 т. / редкол.: О.С.Мельничук (гол.ред.) [та ін.] – К.: Наук.дум., 1982-2012.

**Т.** – Історичний словник українського языка / За ред. Є. Тимченка. – Х.; К.; 1930-1932. – Т. 1 Вип. 1-2.

**Юр.** – Юридика монастыря Св. Юрія. – Рукопис Львівського держ. Музею укр. мистецтва, № 410.

**АП** – Пирятинські актові книги. – В кн.: Стороженки: Фамил. Арх. Киев, 1908, Т.6.

**Врач.** – Врачбникъ съмень и травъ, переведень зъ греческаго диалекта ма російской ... 1776 года. – Киев, Старина, 1890, Т.28.

**Сл. Лекс.** – Лексикон латинський Є.Славинецького. Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського / Підгот. до видан. В.В. Німчук. – К.: Наук. Думка, 1973.

**МДЛ** – Потебня А.А. Малорусские домашние лечебники XVIII в. – Киев. старина, 1890, Т.28.

**Розм.** – Розмовник XVI ст. – Рукопис Національної бібліотеки в Парижі (мікрофільм).

**Сл.РЯ** – Словарь русского языка XI – XVII вв. – М.: Наука, 1975-1980. – Вып.1-8.

**Т.Мат.** – Тимченко Е. Материалы для словаря письменной и книжной южнорусской речи XV – XVIII вв. – Рукопис зберігається в бібліотеці Інституту мовознавства ім.О.О. Потебні АН України у Києві.

**ЦДАЛ** – Центральний державний історичний архів у Львові (перша цифра означає рік, друга – фонд, третя – опис, четверта – справу, п'ята – аркуш. Якщо номер аркуша не зазначено, то справа міститься на одній сторінці).

**Марц.** – Разновидности марцѣпаннь и ганнусковой горьлки. – Киев. старина, 1883, Т.7.

**Т. Карт.** – Картотека історичного словника української мови XIII-XVIII ст. під ред. проф. Є. Тимченка. – Зберігається у відділі словників Інституту суспільних наук АН України у Львові.

**Гал.** – Галатовский І. Ключъ разумнѣѣ. – К., 1659.

**ДНМ** – Ділова і народнорозмовна мова XVIII ст.: (Матеріали сотен. Канцелярій і ратуш Лівобереж. України) / Підгот. до вид-ня В.А. Передрієнко. – К.: Наук. Думка, 1976.

**Л. Остр.** – Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. – К.: Наук. думка, 1970.

**Д.** – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – Спб., 1880-1882. – Т.1-4

**ПС** – Пересопницьке євангеліє, 1560-1561 pp. – Рукопис ЦНБ АН України, № 15512. – 699с.

**УЄ** – Рукописне учительне євангеліє XVI ст. – Зберігається в бібліотеці Музею укр. Мистецтва у Львові, № 13 174.

**ВОРСР** – Описания русских и словенских рукописей Румянцевского музея, составленное Александром Востоковым. – Спб., 1842.

**АЛМ** – Акты Литовской метрики / Собр. Ф.Н. Леонтовичем. – Варшава, 1896-1897. – Т.1. Вып. 1-2.

**АЛРГ** – Акты Литовско-русского государства / Изд. М. Довнар-Запольским. – М., 1900. – Вып. 1.

**Arch. xx. S.** – Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Lwów, 1887-1890. – Т.1-4.

**Br.** – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wiedza powszechna, 1957.

**Cost.** – Documentele moldovenști dela Ștefan cel Mare / Publ. M. Costăchesku. – Iași, 1931-1932.- Vol. 1-2.